

CONDICIÓ FEMENINA, BIOLOGIA O CULTURA?

Si en una ràpida successió panoràmica ens fos donat d'abastar la totalitat de la història, des de l'aparició de l'ésser humà al planeta fins als nostres temps, ens adonariem de la existència de dos moments, o millor, dos processos, que revesteixen una singular importància pel que significaren de canvi, quantitatiu i qualitatiu, en tots els ordres. Són la revolució neolítica i la revolució industrial. La primera significà, a grans trets, l'abandó del nomadisme en favor d'una progressiva sedentarització, d'una economia ja no depredadora, ans productora de béns i aliments, la consecució d'un excedent i la lenta constitució de les primeres societats que realment podem considerar com a tals. Aquestes societats, estructurades bàsicament sobre l'agricultura i la ramaderia, es mantingueren, cada cop més evolucionades i amb més variables a tenir en compte, fins a l'adveniment d'un altre fenomen, la revolució industrial.

En quin moment podem considerar que s'inicia la industrialització a gran escala? La resposta no és fàcil i tampoc és aquest el problema que ens ocupa en aquest moment. Amb tot, podem afirmar que aproximadament durant els darrers dos-cents anys, Europa i alguns països d'altres continents que heretaren la seva forma de vida i civilització o en reberen d'alguna manera la influència han viscut canvis radicals. Un procés continuat en alguna indrets, convulsions revolucionàries en altres llocs (ja és un tòpic considerar al respecte com una fita la Revolució Francesa) motivaren l'aparició de nous models, noves formes d'economia, l'ascens de noves classes socials. La revolució demogràfica, les millores alimentàries, influïren també amb força. Ara, per primera vegada, el camperol cedia en molts llocs la seva primàcia a l'obrer industrial. La societat tradicional es veia, en conseqüència, qüestionada en múltiples aspectes. El segle XIX, presencià, l'eclosió de revolucions i moviments de tot tipus: nacionalismes, lluites independentistes, abolició dels que gairebé podem considerar els darrers residus esclavistes, lluita de classes. Tot això con-

tinuaria i continua al segle XX. Els més dèbils, pobles i grups oprimits, alçaven ara llur veu, entre ells les dones; és en aquests moments quan sufragistes i feministes reivindiquen uns drets secularment denegats. Anglaterra i Estats Units foren peoners. El toc d'atenció s'havia donat, s'obrien enormes interrogants i s'imposà una revisió a fons de les relacions intersexuals al llarg de la història.

Els contemporanis d'aquestes lluitadores no foren particularment amables envers elles; en realitat la misogínia fou la tònica predominat durant el segle XIX. S'intentà convèncer la dona que el seu paper "natural", l'únic rol adequat per a ella era el d'esposa i mare, el de reproductora de l'espècie (el treball de la dona a les fàbriques, una feixuga realitat del moment, era vist, en el millor dels casos, com una penosa necessitat imposada per les circumstàncies; detectem una forta dicotomia en la consideració envers obres i burgeses).

Frenòlegs, neuròlegs, psicoanalistes, de Moebius a Freud, es llançaren a la tasca. Es tractava de fixar la posició subordinada de les dones com quelcom connatural, d'acord amb la seva fisiologia i capacitat mental, basant-se en dades científiques o que pretenien ser-ho. Tanmateix, la pregunta era així: exercia la naturalesa un determinisme tan poderós?; si així hagués estat, si fos així, com es qüestiona amb encert alguna autora, no seriem avui les dones submisos animals domèstics?¹

L'hominització ²

Potser sigui interessant remuntar-nos fins als orígens. Si haguéssim de definir a grans trets l'ésser humà diríem que es caracteritza per la posició dreta o bipedisme, per la mà, alliberada per a noves funcions i amb el polze oposable, per una capacitat craniana de 900 a 1700 cms. cúbics, per la parla, per la utilització d'instruments i per la consciència (l'únic ésser capaç de pensament conceptual).

En l'estat actual dels nostres coneixements sembla indubtable que hem de situar a l'Àfrica

el bressol de la humanitat, concretament a la part oriental, la fossa tectònica de la vall del Rift; les restes més antigues estan situades en terrenys corresponents al Pliocè superior (finals del Terciari). La desforestació que afectà aquesta zona (prats en lloc de boscos), unida sens dubte a unes condicions climàtiques favorables, permetria l'aparició d'un nou tipus d'antropoide ja bípede i segregat d'altres pòngids que poblaven el continent. S'ha establert per a aquest primer homínid, l'«*australopithecus afarensis*», una cronologia ja certa de 3'7 a 3 milions d'anys (si bé s'ha parlat també d'una major antiguitat).

Entre 3 i 1 milió d'anys podem datar l'«*australopithecus africanus*» i l'«*australopithecus robustus*» (molts científics cerquen en el primer, l'autèntic avantpassat del gènere «homo»). Tenim també l'«*homo habilis*» (2'5 a 1'3 milions d'anys), ja associat amb un cert instrumental incipient (*chopper* i *chopping tool*), l'«*homo erectus*» (1'5 milions a 100.000 anys) amb talles ja més perfeccionades. De fet podem considerar que només arribarem a l'home modern, al *sapiens sapiens*, fa 30.000 anys. Un camí llarg i penós. Algunes branques, com l'home de Neanderthal (al qual pertany una de les restes més conegudes trobades a casa nostra; la mandíbula de Banyoles) no aconseguiren sobreviure a causa, potser, d'una excessiva especialització i adaptació a un medi molt definit.

Com s'arribà, realment, a l'home actual? Molts factors hi tingueren part, interactuaren, s'influïren entre ells. La mà alliberada permeté multiplicar els contactes amb el món; es fabricaren estris que estimularen la intel·ligència al mateix temps que aquesta els donava forma; el foc tingué també un paper vital; robat als déus segons la llegenda, la seva presència permetria il·luminar les caveres i significaria una defensa davant el món exterior, i estimulà alhora una incipient sociabilitat.

Mil·lenaris, milions d'anys contemplaren aquests canvis; canvis tècnics i fisiològics. Canvis que, tenint en compte el dimorfisme sexual, informarien fortament la vida d'homes i dones, i establiren potser en aquells moments els rols que, al llarg de la història, han estat considerats com a innats o naturals.

Dona. Fisiologia, societat, ideologia.

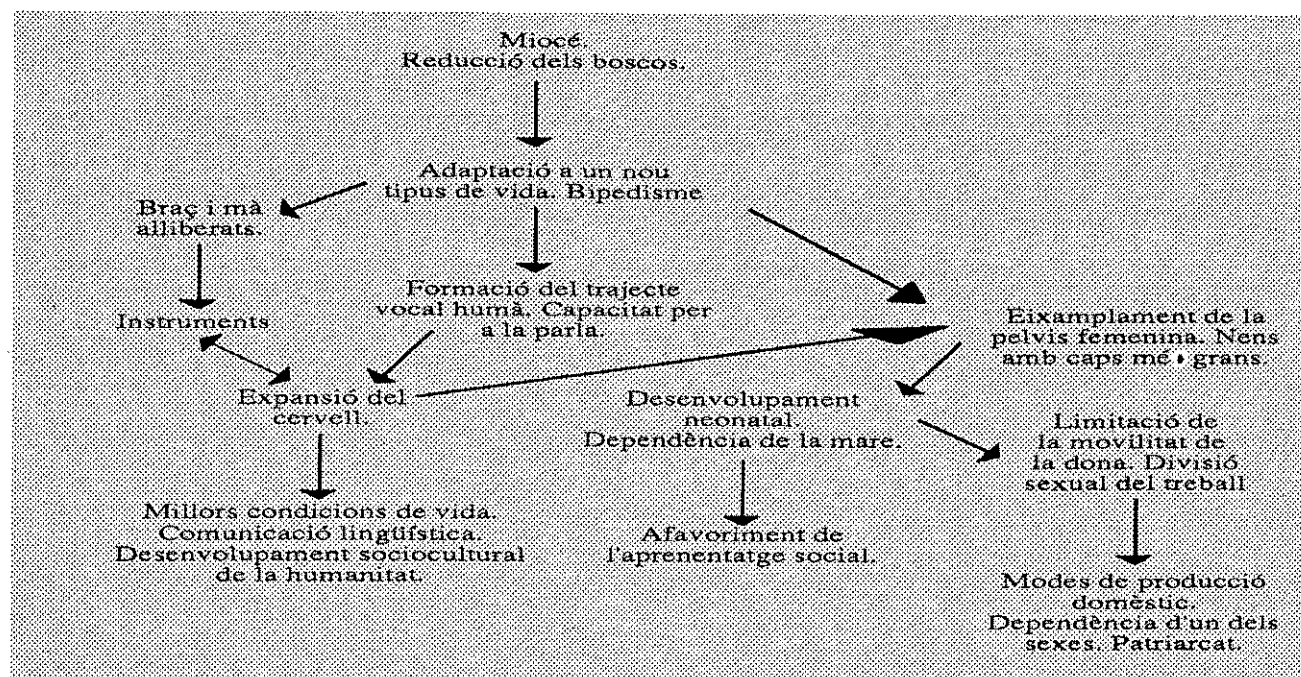
Bipedisme, mà alliberada, expansió del cer-

vell, comunicació lingüística foren solament alguns dels canvis que experimentà la humanitat en el seu camí ver el *sapiens sapiens*. L'expansió del cervell significà també però, l'eixamplament de la pelvis femenina per tal de permetre l'infantament de nens amb cap més gran, fins a un límit imposat per la mateixa posició bípeda; el nadó acabaria així de desenvolupar-se en forma neonatal; això afavoriria l'aprenentatge social per fer-ne una dependència envers els pares més perllongada (sobretot envers la mare); per contra, la capacitat de mobilitat de la dona es veuria molt afectada, i passaria a ser molt més depenent de l'home. Aquesta és, almenys, la hipòtesi generalment acceptada. Tot això pot expressar-se gràficament en el quadre de la pàgina següent³.

Els defensors de la societat tradicional han volgut veure ací una primitiva i lògica divisió sexual del treball, les bases d'un suposat ordre. La supremacia de l'home s'expressaria a nivell ideològic, en temps protohistòrics o ja plenament històrics, en les grans cosmogonies; les antigues deesses mares foren desplaçades progressivament per monoteïsmes feroçment masculins (un exemple, Iahvé entre els jueus) o per panteons múltiples sobre els quals, però, reina indiscutible i indiscutida una divinitat masculina (Zeus olímpic).

Podem preguntar-nos què motivà l'aparició d'aquestes complexes superestructures de tipus religiós que intentaven fixar, com fos, el domini d'un dels sexes. Possiblement no haurien estat necessàries, si més no en certs aspectes, si la dona hagués acceptat passivament el paper que li era adjudicat; no fou així però, i no ho fou perquè aquest paper que pretenia ser *natural* potser no ho era en excés. El mateix cristianisme, del qual s'ha afirmat que dignificà la posició de la dona, no escapà a la mentalitat imperant; poques vegades trobem expressions tan feroçment misògines com en alguns escrits dels pares de l'Església o els primers apòlogistes cristians.

Vegem, si més no, Agustí d'Hipona: *La dona és un animal que no és ferm ni estable, és rancorosa davant la confusió del seu marit, es nodreix de maldat i és principi de tots els plets i baralles i camí de tota iniquitat. O Tertulià: Dona, hauries de vestir-te de dol i amb parracs, i presentar-te com una penitent plorosa, redimint així la falta d'haver perdut la humanitat. Tu ets la porta de l'infern, tu fores qui trencà els*

segells d'arbre prohibit, tu la primera que violà la llei divina, tu qui va corrompre aquell a qui el diable no gosava atacar de front; tu fores la causa de la mort de Jesucrist.

Historiadors, antropòlegs, científics socials estudien actualment aquesta problemàtica. Descartada per improbable, per massa hipotètica, l'existència *in illo tempore* de preteses societats matriarcals, sabem avui que la posició de la dona, si bé subjecta sempre en darrer terme al poder decisor de l'home, ha sofert moltes variacions. Cada cultura proporciona als seus membres una definició de la naturalesa humana i de la naturalesa d'homes i dones. Definir ara què és absolutament biològic, què aportació cultural, no és tan senzill com podria semblar-nos; no oblidem que hom ha definit la cultura com la naturalesa adquirida de l'ésser humà. Dos factors tenen, en la nostra opinió, una incidència bàsica en el rol jugat per la dona en cada moment:

1/ El seu accés als mitjans de producció, el seu dret (reconegut o no) a un treball que li permeti l'autosuficiència.

2/ El seu accés a l'educació, a la formació personal a tots els nivells.

En realitat podem veure que la primera condició és completament depenent de la segona. Tan sols una bona formació permetrà a la dona assolir en condicions òptimes el seu ingrés al món del treball. Malgrat que avui les coses comencen a canviar, sobretot entre els sectors més progressistes de la societat, tots sabem que tradicionalment al si de les famílies s'ha

potenciat de manera molt preferent la formació, la preparació dels nois. De les noies només s'esperava que, alligornades per la mare, esdevinguessin bones mestresses de casa. L'exemple, el paradigma, *La perfecta casada* de Fray Luís de León.

Vers un estudi de la dona

En relació amb aquesta problemàtica, recentment, historiadors d'ideologia marxista com Marshall Sahlins⁴ ens han parlat del mode de producció domèstic, definit per:

1/ *División sexual del trabajo, fundada sobre la familia mínima: un hombre y una mujer.*

2/ *Una relación entre el hombre y el útil procedente de la construcción individual del mismo.*

3/ *Una producción destinada a la satisfacción de las necesidades de base, de donde resulta una limitación de las capacidades productivas en virtud de la ley de Chayanov (1925).*

4/ *Un derecho sobre las cosas que se ejerce a través del derecho sobre las personas.*

5/ *Una circulación interna de los productos domésticos y por tanto un predominio del valor de uso⁵.*

Es basaria doncs en la família, petita unitat de producció, al si de la qual -ens diuen Marx i Engels- es donen ja totes les contradiccions i antagonismes de la societat, es reproduïxen les mateixes explotacions i opressions. Falcón ens diu que *es la forma y manera en que se producen los bienes y la riqueza precisos para el mantenimiento y la reproducción de la socie-*

dad humana, caracterizado por la existencia de dos únicas clases, el hombre y la mujer, y la consiguiente explotación sexual, reproductora y productora de ésta⁶.

Molts autors consideren abusiu el terme de *classe social* aplicat a tot el col·lectiu femení. Altres prefereixen parlar-nos de societats patriarcales, i remarcar llur universalitat i intemporalitat: *Sean cuales sean las condiciones externas de producción se da la constante de que el sexo femenino es el dominado y el masculino el dominante*⁷. Podem afirmar que, tant si parlem de mode de producció domèstic, com de patriarcat, la relació bàsica home-dona ha romàs constantment i pràcticament inalterada.

L'actual presència de la dona al món laboral, a les aules universitàries, pot significar un important avanç no ja en la teoria, sinó a la pràctica. Des que les dones, ara, estableixen llurs propis postulats i esquemes, ja no es limiten a teoritzar, a qüestionar-se el perquè de llur secular opressió, al contrari, la combaten i, igualment important, reivindiquen llur propi paper com a subjectes agents de la història. *El hecho de que la experiencia histórica de la mujer pueda diferir de la del hombre hace necesario un replanteamiento de las tesis históricas tradicionales que se suelen aplicar conjuntamente sin diferenciación alguna entre los dos sexos*⁸. S'imposa, doncs, una revisió a fons, valenta, serena. Pot ser que finalment llavors, homes i dones, ja no qüestionada la total igualtat, ens trobem i ens compreguem els uns als altres.

NEUS PALLARÉS CASALS
Llicenciada en Història

NOTES

- 1 Un treball interessant al respecte és el de MORENO, Amparo: *El arquetipo viril protagonista de la historia* (Barcelona, La Sal, 1986).
- 2 Per a aquest apartat s'ha consultat KI-ZERBO, Joseph: *Historia del Africa Negra* (Madrid, Alianza, 1980). També el catàleg de l'exposició *Origen i evolució de l'home*, presentada a Barcelona l'any 1985.
- 3 Consultats els primers capítols de BUXO REY, Mª Jesús: *Antropología de la mujer* (Barcelona, Promoción Cultural, 1978).
- 4 SAHLINS, Marshall: *Economía de la Edad de Piedra* (Barcelona, Akal, 1977).
- 5 Citat per FALCÓN, Lidia a *La razón feminista-I*, pp. 156-157 (Barcelona, Fontanella, 1981).

6 FALCÓN, Lidia a *La razón feminista-I*, p. 227 (Barcelona, Fontanella, 1981).

7 SAU, Victoria: *Aportaciones para una lógica del feminismo* p. 18 (Barcelona, La Sal, 1986).

8 NASH, Mary: *Mujer y movimiento obrero en España, 1931-1939* p. 13 (Barcelona, Fontamara, 1981).

Bibliografia consultada

- BEAVOIR, Simone de: *El segundo sexo* (2 vol.). Buenos Aires, Siglo veinte, 1977.
- BUXO REY, Mª Jesús: *Antropología de la mujer*. Barcelona, Promoción Cultural, 1978.
- DIPUTACIÓN DE BARCELONA. AREA DE CULTURA: Catálogo de la exposición *Origen i evolució de l'home*. Barcelona, 1985.
- FALCÓN, Lidia: *La razón feminista* (2 vol.). Barcelona, Fontanella, 1981-82.
- KAY MARTIN, M., VOORHIES, Bárbara: *La mujer, un enfoque antropológico*. Barcelona, Anagrama, 1978.
- KI-ZERBO, Joseph: *Historia del Africa Negra* (2 vol.). Madrid, Alianza, 1980.
- MORENO, Amparo: *El arquetipo viril protagonista de la historia*. Barcelona, La Sal, 1986.
- NASH, Mary: *Mujer y movimiento obrero en España, 1931-1939*. Barcelona, Fontamara, 1981.
- SAHLINS, Marshall: *Economía de la Edad de Piedra*. Barcelona, Akal, 1977.
- SAU, Victoria: *Aportaciones para una lógica del feminismo*. Barcelona, La Sal, 1986.

